

Анастасія Андріївна ТЕРНАВСЬКА,
кандидат юридичних наук
(Інституту держави і права імені
В.М. Корецького НАН України, м. Київ)

ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО СИСТЕМАТИЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ РАДІОЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті подано опис і пояснення кримінально-правового змісту та системи кримінальних правопорушень у сфері радіоекологічної безпеки. Стверджується, що зазначена система є не простою сумативною сукупністю елементів, а цілісною системою, функціонування якої має сприяти забезпеченню кримінально-правовими засобами узагальненого суспільно-корисного результату – радіоекологічної безпеки. Спільність об'єкту посягання, а саме суспільних відносин у сфері радіоекологічної безпеки, під якою варто розуміти стан захищеності довкілля та людини у процесі використання ядерних установок і поводження з радіоактивними матеріалами, який не допускає заподіяння ядерної шкоди та можливого негативного радіаційного впливу, а також ряд загальних ознак і рис дають підставу для виділення даних правопорушень у відносно самостійну групу, що зумовлює потребу їх систематизацію з метою подальшого вдосконалення відповідних кримінально-правових норм та практики їх застосування. Проведений елементно-структурний аналіз дозволив окреслити коло кримінальних правопорушень у сфері радіоекологічної безпеки, а також здійснити їх класифікацію за об'єктивними (особливостями об'єкту, способом вчинення) та суб'єктивними ознаками (суб'єктом вчинення, суб'єктивною стороною).

Ключові слова: кримінальні правопорушення у сфері радіоекологічної безпеки, ядерна та радіаційна безпека, система, класифікація, кримінально-правові норми.

Постановка проблеми. Науково-технічний прогрес, особливо у другій половині ХХ ст., привів до створення таких технічних засобів і можливостей, що істотно впливають на ті умови природи, в яких відбувалась еволюція

людини як біологічного виду. Були порушені об'єктивні закономірності взаємодії суспільства і природи. Негативні наслідки цього процесу вийшли з-під контролю. Природа досить швидко перетворилася у навколишнє середовище, забруднене й отруєне відходами виробництва. Одна зі складових такого процесу пов'язана з використанням ядерної енергії та радіоактивних матеріалів.

Конституційно визначений обов'язок держави щодо забезпечення екологічної безпеки, а, відтак, і радіоекологічної (ядерної та радіаційної) безпеки як її складової, зумовлює актуальність протидії правопорушенням вказаної категорії, особливо найбільш небезпечній їх частині – кримінальним правопорушенням. Однією зі складових протидії кримінальним правопорушенням у сфері радіоекологічної безпеки є заходи кримінально-правового характеру, що мають відповідну регулюючу функцію та запобіжний потенціал і забезпечують охорону визначених законом найбільш значущих об'єктів охорони. Проблема протидії кримінальним правопорушенням у сфері радіоекологічної безпеки кримінально-правовими засобами є актуальною з огляду на потенційні масштаби наслідків, надзвичайно високий ступінь суспільної небезпечності, багатооб'єктність і незворотність заподіяної шкоди та глобальний характер ядерної небезпеки, а також латентністю певних категорій таких правопорушень і складнощами, що виникають при їх кваліфікації та розслідуванні. Ефективність такої протидії неможлива зокрема й без розробки та осмислення основних кримінально-правових понять, що відображають сутнісні властивості, взаємозв'язок відносин предметів і явищ, виділення ознак, що дозволяють точно встановити зміст і значення різних термінів, і, відтак, дають змогу пізнати досліджувані кримінально-правові явища. Одним із таких часто використовуваних кримінально-правових понять є система кримінальних правопорушень, зокрема й у сфері радіоекологічної безпеки.

Науковий інтерес до проблем радіоекологічної (ядерної та радіаційної) безпеки та її забезпечення кримінально-правовими засобами зумовлений як колосальними та беззаперечними позитивними результатами застосування ядерних і радіаційних технологій, так і ризиками заподіяння не менш масштабної шкоди. Дана проблематика має міждисциплінарний характер, окремі аспекти якої висвітлюються в різних предметних сферах наукового знання. У вітчизняній кримінально-правовій літературі вивченню проблем відповідальності за вчинення злочинів у сфері ядерної та радіаційної (радіоекологічної) безпеки приділялась увага у дисертаційних роботах таких вітчизняних науковців як О. О. Пашенко «Кримінальна відповідальність за порушення правил ядерної або радіаційної безпеки: соціальна обумовленість і склад злочину» (2004 р.) та К. В. Плева («Кримінальна відповідальність за суспільно небезпечні діяння стосовно радіоактивних матеріалів» (2005 р.)). Окремим аспектам кримінально-правової характеристики злочинів у сфері незаконного поводження з радіоактивними матеріалами також приділялась у

дисертація О. М. Сарнавського «Кримінально-правова характеристика викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем» (2009 р.) та К. Ю. Гаврилової «Кримінальна відповідальність за порушення правил поведження з вибуховими легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами» (2011 р.), роботах О. П. Литвина, Ю. А. Турлової, а також окремих публікаціях І. В. Манжула, О. В. Таран. Віддаючи належне напрацюванням вказаних науковців, зазначимо, що питання систематизації кримінальних правопорушень у сфері радіоекологічної безпеки досліджені поверхнево.

Мета цієї статті полягає у наданні наукового опису й пояснення системи кримінальних правопорушень у сфері радіоекологічної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Кримінальне право та кримінальне законодавство, як складові системи вітчизняного права і законодавства, являють собою систему єдиних, взаємозалежних нормативних розпоряджень і характеризуються відповідними системними властивостями, зокрема наявністю елементів та зв'язку між ними. Водночас, як і будь-яка функціональна система, система кримінальних правопорушень у сфері радіоекологічної безпеки є не простою сумативною сукупністю елементів, а цілісною системою, функціонування якої має сприяти забезпеченню кримінально-правовими засобами узагальненого суспільно-корисного результату – радіоекологічної безпеки. Цілісність такої системи визначається новими якостями, які виникають у результаті взаємодії та взаємозв'язку складових елементів – окремих кримінально-правових норм, що мають розв'язувати індивідуальні та специфічні спеціальні завдання щодо правового забезпечення радіоекологічної безпеки.

Як справедливо зауважує Є. М. Вечерова, «системний аналіз кримінального законодавства передбачає з'ясування статусу кримінального закону в правовій площині: його «extra» зв'язки із Конституцією, міжнародним публічним правом та галузевим національним законодавством»¹.

Розробляючи нові нормативно-правові акти (зокрема й кримінально-правового характеру), Україна імплементує положення, які наближають їх до вимог і рекомендацій міжнародних організацій, з якими співпрацює. Так, Україна ратифікувала низку міжнародних угод: Конвенцію про допомогу у випадку ядерної аварії або радіаційної ситуації (1987), Конвенцію про фізичний захист ядерного матеріалу та ядерних установок (1993), Конвенцію про ядерну безпеку (1997) та Об'єднану конвенцію про безпеку поведження з відпрацьованим паливом та про безпеку поведження з радіоактивними відходами (2000). Ці конвенції стали частиною національного законодавства, а отже держава зобов'язується їх

---

¹ Вечерова Є. М. Системно-структурний аналіз кримінального законодавства України: до постановки питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 2. С. 170.

додержуватися та узгоджувати з їх вимогами свої нормативно-правові акти щодо безпеки використання ядерної енергії. Крім того, Угода про асоціацію України з Європейським Союзом 2014 року передбачала водночас і угоду з Європейським Співтовариством з атомної енергії (Євратом). Відповідно, в Угоді зафіксовано зобов'язання України виконати кілька директив Ради Європи/Євратом: № 117/2006 – про нагляд та контроль за перевезеннями радіоактивних відходів і відпрацьованого ядерного палива; № 70/2011 – про запровадження рамок Співтовариства для відповідального та безпечного управління відпрацьованим ядерним паливом та радіоактивними відходами; № 59/2013 – про встановлення основних норм безпеки для захисту від загроз, зумовлених впливом іонізуючого випромінювання; № 87/2014 – про встановлення рамок Співтовариства для ядерної безпеки ядерних установок¹.

Так, частина посягань даної категорії була криміналізована, а існуючі норми були змінені й доповнені з огляду на міжнародно-правові зобов'язання України унаслідок прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо боротьби з ядерним тероризмом у зв'язку з ратифікацією Міжнародної конвенції про боротьбу з актами ядерного тероризму» № 1071-V від 24.05.2007². Уведення до Кримінального кодексу України (далі – КК України)³ зазначених статей було зумовлене необхідністю узгодження положень національного законодавства з зазначеними вище міжнародними документами, які, зокрема, передбачають застосування заходів кримінально-правового впливу у разі відповідних порушень. З огляду на зазначене, а також відповідно до положень ч.1 ст.3 КК України «Законодавство України про кримінальну відповідальність» складовою системи кримінальних правопорушень у сфері радіоекологічної безпеки є також і відповідні універсальні міжнародні договори у цій сфері.

Крім того, з огляду на бланкетний характер побудови диспозицій кримінально-правових норм даної категорії до їх системи також варто віднести відповідні еколого-правові інститути (нормативно-правові акти у сфері радіоекологічної безпеки), до яких відсилають диспозиції зазначених норм. Так, наприклад, положення Закону України «Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання» від 19 жовтня 2000 року № 2064-III⁴

---

¹ Ядерне законодавство України: гармонізація з міжнародними стандартами: офіційний сайт з питань ядерної безпеки, радіаційного захисту та нерозповсюдження ядерної зброї. URL: <https://www.uatom.org/2021/03/01/yaderne-zakonodavstvo-ukrayini-garmonizatsiya-z-mizhnarodnimi-standartami.html>.

² Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо боротьби з ядерним тероризмом у зв'язку з ратифікацією Міжнародної конвенції про боротьбу з актами ядерного тероризму: Закон України від 24.05.2007 № 1071-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1071-16#Text>.

³ Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

⁴ Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання: Закон України від 19.10.2000 № 2064-III. URL:

розкривають зміст (у контексті радіоекологічної безпеки) диспозицій ст. 113 КК України «Диверсія» через відповідну дефініцію: «диверсія – будь-які навмисні дії окремої особи або групи осіб щодо ядерних установок, ядерних матеріалів, інших джерел іонізуючого випромінювання у процесі їх використання, зберігання або перевезення та радіоактивних відходів у процесі поводження з ними, які прямо чи опосередковано можуть створити загрозу для здоров'я та безпеки персоналу, населення та довкілля внаслідок впливу іонізуючого випромінювання або викиду радіоактивних речовин» (ст. 1). Відтак, бланкетність диспозицій кримінально-правових норм у сфері радіоекологічної безпеки означає те, що вони знаходяться в органічній єдності з відповідними еколого-правовими інститутами, утворюючи єдине ціле у кримінально-правовому значенні.

Проведене авторкою дослідження дозволило з'ясувати ідентифікуючі ознаки, наявність яких дозволяє виокремити кримінальні правопорушення у сфері радіоекологічної безпеки у відносно самостійну групу. Визначальною з таких ознак є спільний об'єкт посягання, а саме суспільні відносини у сфері радіоекологічної безпеки, під якою у науковій і навчальній літературі розуміється стан захищеності довкілля та людини у процесі використання ядерних установок і поводження з радіоактивними матеріалами, який не допускає заподіяння ядерної шкоди та можливого негативного радіаційного впливу^{1 2 3}. Варто зауважити, що термін «радіоекологічна безпека» є синонімом іншого, більш поширеного у еколого-правовій науці терміну «ядерна та радіаційна безпека».

Відмінність даних сфер правового регулювання полягає в тому, що головною метою забезпечення радіаційної безпеки є захист людей та довкілля від іонізуючого випромінювання, яке може завдати шкоди їхньому здоров'ю персоналу, а також здоров'ю населення, яке проживає на відповідній території, тоді як ядерна безпека має на меті забезпечення належного функціонування об'єктів ядерно-енергетичного комплексу задля недопущення виникнення радіаційної небезпеки. Можна сказати, що радіаційна безпека виступає показником стану забезпечення ядерної безпеки. Взаємозв'язок даних сфер правового регулювання полягає в тому, що норми забезпечення ядерної безпеки опосередковують норми радіаційної безпеки, оскільки вимоги до об'єктів ядерно-енергетичного комплексу є базовими для забезпечення радіаційної безпеки населення та територій. За словами Г. І. Балюк, саме дотримання норм, правил, стандартів та умов використання ядерних матеріалів становить основу забезпечення радіаційної безпеки, яку авторка визначає як стан захищеності прав і життєво важливих інтересів людини, зокрема життя й здоров'я, в

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2064-14#Text>.

¹ Деркач А. Л. Організаційно-правові аспекти контролю у галузі ядерної та радіаційної безпеки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. С. 13.

² Балюк Г. І. Проблеми формування та становлення ядерного права України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2000. С. 24.

³ Екологічне право України. Академічний курс: підручник / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2005. С. 153.

потенційно радіоекологічно небезпечному середовищі, захист навколишнього середовища, окремих природних об'єктів, екосистем від іонізуючого випромінювання при здійсненні діяльності у сфері використання ядерної енергії. Відтак, без дотримання і забезпечення ядерної безпеки не можна вести мову і сподіватися на забезпечення радіаційної безпеки¹.

Крім того, вживання нами саме терміну «радіоекологічна безпека» зумовлюється як його лаконічністю, так і тим, що його застосування акцентує увагу на її ієрархічний зв'язок з екологічною безпекою.

Отже, радіоекологічна безпека, як спільний об'єкт кримінально-правової охорони, виступає визначальною ознакою кримінальних правопорушень даної категорії та критерієм формування їх системи.

Варто зауважити, що систематизація кримінальних правопорушень передбачає вирішення двох послідовних і взаємозалежних завдань: на першому етапі – з'ясування того, з яких елементів (підсистем, груп) складається досліджувана система; на другому етапі – визначення характеру взаємозв'язків як окремих елементів, так і груп цих елементів, що виокремлені за значущими класифікаційними критеріями. Відтак, основним методом проведення систематизації є елементно-структурний аналіз об'єкта дослідження.

З'ясовуючи елементний склад системи кримінальних правопорушень у сфері радіоекологічної безпеки, зауважимо, що КК України містить ряд статей, у яких ядерні та радіоактивні матеріали зазначені як предмет вчинення злочину. Також в окремих диспозиціях йдеться про «радіоактивне забруднення», «радіаційний стан» (у контексті забруднення довкілля), «радіоактивно забруднені продукти» або ж прямо вказується на порушення ядерної або радіаційної безпеки.

Крім того, тлумачення диспозиції ст. 268 КК України «Незаконне ввезення на територію України відходів і вторинної сировини», а також аналіз положень законів, до яких вона відсилає (закони України «Про управління відходами», «Про поводження з радіоактивними відходами»), дозволяє дійти висновку, що предметом цього кримінального правопорушення є зокрема й радіоактивні відходи.

Також до кримінальних правопорушень даної категорії варто віднести ст. 333 КК України «Порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю», адже відповідно до Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» від 20 лютого 2003 року № 549-IV «до предметів даного злочину належать, зокрема, ядерні матеріали, технології, обладнання, установки, спеціальні неядерні матеріали, а також товари та технології подвійного використання, що належать до ядерної діяльності і можуть бути використані у створенні

---

¹ Балюк Г. І. Проблеми формування та становлення ядерного права України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2000. С. 20.

ядерної зброї»¹.

Варто також зауважити, що оскільки радіоекологічна безпека є складовою феномена ієрархічно більш високого рівня – екологічної безпеки, остільки ж вона має мислитися саме у категоріях діалектичного співвідношення частини й цілого. Відтак, з огляду на те, що поняття екологічної безпеки є ширшим за поняття радіоекологічної безпеки, яка є передумовою забезпечення екологічної безпеки та її складовим елементом, у ст. 236 КК України «Порушення правил екологічної безпеки» закріплений загальний склад кримінального правопорушення у сфері екологічної безпеки, що полягає у порушенні правил екологічної безпеки, які включають у себе і правила радіоекологічної (ядерної та радіаційної) безпеки. Дана стаття є кримінально-правовою нормою загального характеру, що передбачає відповідальність зокрема й за вчинення кримінальних правопорушень у сфері радіоекологічної безпеки у випадку якщо диспозицією ст. 274 КК України «Порушення правил ядерної або радіаційної безпеки» (норми якої є спеціальними щодо ст. 236 КК України) та інших норм даної категорії вчинене діяння не охоплюється. Думається, існування цієї норми зумовлено прагненням законодавця уникнути можливої пробільності кримінально-правового забезпечення екологічної безпеки.

Отже, проведений елементно-структурний аналіз дав змогу окреслити коло кримінальних правопорушень у сфері радіоекологічної безпеки, до яких варто віднести: ст. 113 КК України «Диверсія», ст. 201 КК України «Контрабанда культурних цінностей та зброї», ст. 236 КК України «Порушення правил екологічної безпеки», ст. 238 КК України «Приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення», ст. 261 КК України «Напад на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення», ст. 262 КК України «Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем», ст. 265 КК України «Незаконне поводження з радіоактивними матеріалами», ст. 265¹ КК України «Незаконне виготовлення ядерного вибухового пристрою чи пристрою, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію», ст. 266 КК України «Погроза вчинити викрадення або використати радіоактивні матеріали», ст. 267 КК України «Порушення правил поводження з вибуховими, легkozаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами», ст. 267¹ КК України «Порушення вимог режиму радіаційної безпеки», ст. 268 КК України «Незаконне ввезення на територію України відходів і вторинної сировини», ст. 274 КК України «Порушення правил ядерної або радіаційної безпеки», ст. 327 КК України «Заготівля, перероблення або збут радіоактивно забруднених продуктів

---

¹ Плева К. В. Кримінальна відповідальність за суспільно небезпечні діяння стосовно радіоактивних матеріалів: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. С. 67.

харчування чи іншої продукції», ст. 333 КК України «Порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю», ст. 414 КК України «Порушення правил поведіння зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення»¹.

Як бачимо, статті, що встановлюють відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень у сфері радіоекологічної безпеки, розподілені по різних розділах Особливої частини КК України: ст. 113 КК України – у розділі I «Злочини проти основ національної безпеки України», ст. 201 КК України – у розділі VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності», ст. 236, 238 КК України – у розділі VIII «Кримінальні правопорушення проти довкілля», статті 261, 262, 265, 265¹, 266, 267, 267¹ КК України – розділі IX «Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки», ст. 274 КК України – у розділі X «Кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва», ст. 327 КК України – у розділі XIII «Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення», ст. 333 КК України – у розділі XIV «Кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації», ст. 414 КК України – у розділі XIX «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)». Отже, у чинному кримінальному законодавстві України склади кримінальних правопорушень у сфері радіоекологічної безпеки, розміщені у різних розділах Особливої частини КК України, водночас, спільність об'єкту посягання, ряд загальних ознак і рис, дають підставу для виділення даних кримінальних правопорушень у відносно самостійну групу, що дозволяє провести їх систематизацію, класифікацію з метою подальшого вдосконалення відповідних кримінально-правових норм та практики їх застосування.

Системність кримінально-правових норм передбачає їх структурованість, що полягає у їх дискретності та впорядкованості. Одним зі способів такого впорядкування є класифікація досліджуваних норм, тобто їх розподіл на відносно однорідні групи залежно від того чи іншого значущого критерію. Вивчення різних варіантів класифікаційних систем дозволяє дійти висновку, що вони побудовані головним чином за особливостями об'єкта посягання. За цим критерієм досліджувані норми можна поділити на ті, що мають безпосереднім основним об'єктом суспільні відносини у сфері радіоекологічної безпеки, та на ті, в яких радіоекологічна безпека виступає як додатковий об'єкт посягання. До першої категорії варто віднести такі статті як 265, 265¹, 266, 267, 267¹, 274, 327 КК України, решта статей відноситься до другої категорії. Отже, кримінально-правові норми

---

¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

першої категорії являють собою спеціальні норми, єдиним призначенням яких є забезпечення кримінально-правовими засобами радіоекологічної безпеки. Норми ж другої категорії забезпечують радіоекологічну безпеку поряд з іншими (або в межах інших) об'єктами кримінально-правової охорони, а саме національної, екологічної, громадської безпеки, безпеки господарської діяльності, виробництва тощо.

Сфера досліджуваних кримінальних правопорушень (радіоекологічна безпека) як системотворчий критерій, що виокремлює ці правопорушення із загального масиву, одночасно зумовлює й специфічні об'єктивні та суб'єктивні ознаки складів цих правопорушень, які також можуть виступати як класифікаційні критерії.

М. О. Торбеєв пропонує й інші «класифікації цих злочинів залежно від суб'єкта посягання, характеру об'єктивної (спосіб, місце) або суб'єктивної сторони тощо»¹.

Так, за способом вчинення кримінальні правопорушення у сфері радіоекологічної безпеки можна розподілити на такі, що поєднані з: насильством або погрозою його застосування (ст. ст. 113, 261, 262, 265, 265¹, 266 КК України); порушенням спеціальних правил (ст. 201, 236, 238, 267, 267¹, 268, 274, 327, 333, 414 КК України).

За суб'єктним складом правопорушення даної категорії поділяються на такі, склад яких містить ознаки загального суб'єкта (ч. 1 ст. 201, ст. ст. 261, 265, 265¹, 266, 268, 327, 333 КК України), та спеціального суб'єкта (ч. 2 ст. 201, ст. ст. 113, 236, 238, 262, 267, 268, 274, 414 КК України). Останню категорію також можна розподілити на правопорушення, суб'єктом яких є: відповідно до ч. 2 ст. 22 КК України особи зі зниженим віком кримінальної відповідальності (ст. ст. 113, 262 КК України); службові особи (ч. 2 ст. 201, ст. 238, ч. 2 ст. 262, ч. 4 ст. 267¹ КК України); спеціально-зобов'язані особи (ст. ст. 236, 267, 274 КК України), військовослужбовці (ст. 414 КК України).

За ознаками суб'єктивної сторони складу ці кримінальні правопорушення можна поділити: 1) за формою вини – на умисні (ст. ст. 113, 201, 238, 261, 262, 265, 265¹, 266, 267¹, 268, 333 КК України) та необережні (ст. ст. 236, 267, 274, 327, 414 КК України); 2) за ознакою мети – на ті, в яких мета є обов'язковою ознакою та прямо вказується у диспозиції: ослаблення держави (ст. 113 КК України), захоплення, пошкодження або знищення об'єктів (ст. 261 КК України), викрадення радіоактивних матеріалів (ч. 3 ст. 262 КК України), спричинення загибелі людей, шкоди здоров'ю людей, майнової шкоди у великому розмірі або значного забруднення довкілля (ч. 2 ст. 265, ч. 2 ст. 265¹ КК України), примусити фізичну або юридичну особу, міжнародну організацію або державу вчинити будь-яку дію або утриматися від неї (ч. 1 ст. 266 КК України), спричинення загибелі людей або інших тяжких наслідків (ч. 2 ст. 266 КК України), використання або збуту об'єктів (ч. 2, 3 ст. 267¹ КК України), збуту або збут продуктів харчування чи іншої

¹ Торбеєв М. О. Класифікація злочинів проти радіаційної безпеки. *Правове життя сучасної України*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 14–15 жовт. 2013 р.). Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2013. С. 305.

продукції (ст. 327 КК України) та на ті, що вчиняються без такої мети (ст. ст. 201, 236, 238, ч. 1 ст. 265, ч. 1 ст. 265¹, ч. 1 ст. 267¹, ст. ст. 268, 274, 333, 414 КК України).

Висновки. Підсумовуючи, зауважимо, що система кримінальних правопорушень у сфері радіоекологічної безпеки є не простою сумативною сукупністю елементів, а цілісною системою, функціонування якої має сприяти забезпеченню кримінально-правовими засобами узагальненого суспільно-корисного результату – радіоекологічної безпеки. Цілісність такої системи (у кримінально-правовому значенні) та її органічна єдність визначається новими якостями, що виникають у результаті взаємодії та взаємозв'язку складових елементів: окремих кримінально-правових норм, що мають розв'язувати індивідуальні та специфічні спеціальні завдання щодо правового забезпечення радіоекологічної безпеки; універсальних міжнародних договорів у цій сфері; нормативно-правових актів у сфері радіоекологічної безпеки, до яких відсилають бланкетні диспозиції кримінально-правових норм даної категорії.

Проведене дослідження дозволило з'ясувати ідентифікуючі ознаки, оперування якими дало змогу виокремити кримінальні правопорушення у сфері радіоекологічної безпеки у відносно самостійну групу. Визначальною з таких ознак є спільний об'єкт посягання, а саме суспільні відносини у сфері радіоекологічної безпеки. Елементно-структурний аналіз відповідних кримінально-правових норм дозволив окреслити коло кримінальних правопорушень у сфері радіоекологічної безпеки, а також здійснити їх класифікацію за особливостями об'єкту, способом вчинення, суб'єктивним складом, ознаками суб'єктивної сторони. З'ясовано, що у чинному кримінальному законодавстві України склади досліджуваних у сфері радіоекологічної безпеки, розміщені у восьми розділах Особливої частини КК України, однак спільність об'єкту посягання, ряд загальних ознак і рис дали підставу для розгляду даних кримінальних правопорушень у певній системній єдності як окремих об'єктів кримінально-правового аналізу та дозволили провести систематизацію кримінальних правопорушень даної категорії, їх класифікацію з метою подальшого вдосконалення відповідних кримінально-правових норм та практики їх застосування. Водночас запропоноване авторкою розуміння системи кримінальних правопорушень у сфері радіоекологічної безпеки не претендує на вичерпність і повноту, та, крім того, передбачає необхідність застосування у подальших дослідженнях й інших підходів до структурування системоутворюючих факторів і класифікаційних критеріїв.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балюк Г. І. Проблеми формування та становлення ядерного права України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2000. 33 с.
2. Вечерова Є. М. Системно-структурний аналіз кримінального законодавства України: до постановки питання. *Юридичний науковий*

електронний журнал. 2015. № 2. С. 168–171.

3. Деркач А. Л. Організаційно-правові аспекти контролю у галузі ядерної та радіаційної безпеки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 16 с.

4. Екологічне право України. Академічний курс: підручник / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2005. 848 с.

5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 02.04.2024).

6. Плева К. В. Кримінальна відповідальність за суспільно небезпечні діяння стосовно радіоактивних матеріалів: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 218 с.

7. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо боротьби з ядерним тероризмом у зв'язку з ратифікацією Міжнародної конвенції про боротьбу з актами ядерного тероризму: Закон України від 24.05.2007 № 1071-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1071-16#Text> (дата звернення: 12.03.2024).

8. Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання: Закон України від 19.10.2000 № 2064-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2064-14#Text> (дата звернення: 12.03.2024).

9. Торбеєв М. О. Класифікація злочинів проти радіаційної безпеки. *Правове життя сучасної України*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 14–15 жовт. 2013 р.). Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2013. С. 304–307.

10. Ядерне законодавство України: гармонізація з міжнародними стандартами: *офіційний сайт з питань ядерної безпеки, радіаційного захисту та нерозповсюдження ядерної зброї*. URL: <https://www.ATOM.org/2021/03/01/yadernye-zakonodavstvo-ukrayini-garmonizatsiya-z-mizhnarodnimi-standartami.html> (дата звернення: 12.03.2024).

Стаття надійшла до редакції 02.04.2024

Anastasiia An. TERNAVSKA,

PhD in Law

(*V.M. Koretsky Institute of State and Law of National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine*)

DOCTRINAL APPROACHES TO THE SYSTEMATIZATION OF CRIMINAL OFFENSES IN THE FIELD OF RADIOECOLOGICAL SAFETY

The article describes and clarifies the essence and system of criminal

offenses in the field of radioecological safety under criminal law. The author argues that this system is not merely a summative set of elements but an integrated system, with its functioning intended to ensure a generalized socially beneficial result - radioecological safety - by means of criminal law. The common nature of the target of the offense, particularly, social relations in the field of radioecological safety, which should be understood as the situation wherein the environment and humans are protected while utilizing nuclear facilities and handling radioactive materials, and nuclear damage and possible negative radiation impact is prevented, and also a number of shared features and characteristics give the ground to categorize these offenses into a relatively independent group necessitating their systematization with a view to further improvement of the relevant criminal law provisions and regulations. After the relevant elemental and structural analysis, the article outlines the range of criminal offenses in the field of radioecological safety and classifies them on the basis of objective signs (such as special features of the offence target, manner of committing the offence) and subjective signs (perpetrator, mental elements of the offence).

Key words: *criminal offenses in the field of radioecological safety, nuclear and radiation safety, system, classification, criminal law norms.*